

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ในชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า 2) เพื่อศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา และ3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าเพื่อใช้ในการศึกษาอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย คณะกรรมการสถานศึกษา ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จำนวน 476 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ F-test ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานครในภาพรวมได้จำนวน 21 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 16 คน จำแนกตามสาขาที่ทำการศึกษาประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคหกรรม สาขาอาหาร ด้านศิลปกรรม ได้แก่ สาขาหัตถกรรม สาขาจิตรกรรมไทย สาขางานประดิษฐ์ สาขาการแสดง ด้านสาธารณสุข ได้แก่ สาขาสมนไพร และด้านอื่นๆ (การทำปุ๋ย) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลงานหรือผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยสรุปมีดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 62.50 เป็นเพศชาย 6 คนคิดเป็นร้อยละ 37.50 มีอายุ 61ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน 10 คนคิดเป็นร้อยละ 62.50 รองลงมาอายุ 40 - 60 ปีจำนวน 5 คนคิดเป็นร้อยละ 31.25 จบการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา จำนวนเท่ากัน 10 คนคิดเป็นร้อยละ 62.50 รองลงมาคือระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า 5 คนคิดเป็นร้อยละ 31.25 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 13 คนคิดเป็นร้อยละ 81.25

สาขาที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดสามอันดับแรกคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม สาขางานประดิษฐ์จำนวน 11 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 52.39 รองลงมาคือสาขาหัตถกรรมจำนวน 3 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 14.29 และด้านสาธารณสุขสาขาสมนไพรเท่ากับด้านอื่นๆ คือสาขาการทำปุ๋ยจำนวน 2 ภูมิปัญญาคิดเป็นร้อยละ 9.52 ส่วนด้านคหกรรมสาขาอาหาร ด้านศิลปกรรมสาขาจิตรกรรมไทยและการแสดงมีจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างละ 1 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 4.76

กระบวนการเรียนรู้และสังมประสบการณ์

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสังมประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาได้มาโดยสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง บางภูมิปัญญามีการคิดค้นและการลองถูกลองผิดด้วยตนเอง ในระยะแรกโดยใช้การสังเกตผลที่ได้ทำได้บ้างเสียบ้างผ่านการฝึกฝนประกอบกับได้รับคำแนะนำเพิ่มเติมจากผู้ที่ทำอาชีพนี้อยู่แล้วหรือลูกค้าที่มาซื้อสินค้าจนทำให้สินค้ามีคุณภาพเป็นที่ต้องการมากขึ้น และจากการสังมประสบการณ์และพัฒนาฝีมือมานาน พร้อมทั้งจะนำผลิตภัณฑ์ของตัวเองไปจำหน่ายและถ่ายทอดแก่คนอื่น
2. การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญโดยทำกันมารุ่นสู่รุ่น แต่อาจเปลี่ยนแปลงบรรพบุรุษที่ให้เข้ากับยุคสมัยและดูดีมากยิ่งขึ้น มีการคิดพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัยโดยปรับเปลี่ยนส่วนผสมและสูตรให้เหมาะแก่การใช้หรือบางครั้งมีการขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการมาช่วยให้คำแนะนำในการผลิต หรือผลิตภัณฑ์บางชนิดมีการปรับต้นทุนการผลิตเช่น วัสดุในการทำให้มีราคาถูกลงและนำไปใช้งานได้ใกล้เคียงกัน ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นได้มีการปรับคุณภาพและใช้วัสดุที่ทันสมัยเหมาะกับยุคมากขึ้น
3. การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งลดทอนรูปแบบตามยุคสมัย และบางอย่างก็มีการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการผลิต ทำให้สามารถนำความรู้มาใช้ประกอบอาชีพได้
4. การเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ/เพื่อน/ญาติ เช่น การเข้ารับการอบรมที่ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรมหรือหน่วยงานเอกชน โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ในบางครั้งก็เข้ารับการเรียนรู้เพิ่มเติมต่อยอดเรื่อยๆ และมีการพัฒนาต่อยอดของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน และได้นำความรู้มาใช้ประกอบวิชาชีพเป็นอาชีพเสริมและถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการการเรียนรู้โดยเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เปิดอบรม/เพื่อน/ญาติ มากที่สุด จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 42.86 รองลงมาคือได้รับการถ่ายทอดจากบิดา มารดา บรรพบุรุษและการเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนถ่ายทอด (ครู อาจารย์) จำนวนเท่ากัน คือ 5 คนคิดเป็นร้อยละ 23.81 สำหรับการสังมประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญา

ผลิตภัณฑ์หรือผลงาน

งานของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ มีทั้งงานที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดา มารดาและบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูอาจารย์ ญาติ การเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานทั้งของรัฐและของเอกชนที่เปิดอบรม ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิต และมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพเรื่อยมา ผลงานต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง **ด้านศิลปกรรม** สาขาสิ่งประดิษฐ์ เช่น เรือกระทงกาบมะพร้าว สาขาการแสดง เช่น กระจับปี่วงเสื่อ ก็ยังคงอนุรักษ์ให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีการศึกษาเรียนรู้ รุ่นต่อรุ่น สาขาจิตรกรรมไทย เช่น การเขียนลายรดน้ำ ซึ่งเป็นงานศิลปะที่มีความละเอียดมาก และคนที่จะทำต้องมีใจรักและสนใจจริงๆ สาขางานประดิษฐ์ เช่น การทำดอกบัวเทียน การปั้นผักผลไม้จี้ว กระจับปี่วงเสื่อเปเปอร์มาเช่ **ด้านคหกรรม** สาขาอาหาร เช่น มะตูมเชื่อมเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณตามถิ่นฐานกำเนิด **ด้านสาธารณสุข** สาขาสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์และปรับปรุงสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์สบู่ชาโคล หรือในบางภูมิปัญญาก็มีการทำความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งในส่วนกระบวนการผลิต ขั้นตอนการทำ มีการปรับเปลี่ยนส่วนผสมและสูตรให้เหมาะแก่การใช้มากที่สุด เช่น สมุนไพรบำรุงเส้นผมและหนังศีรษะ (ช่อฟ้าลิ้นลิ้นแสรโทนิค) สาขาอื่นๆ (การทำปุ๋ย) เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักไปไม้แห้งผสมเศษอาหารและน้ำจุลินทรีย์ สำหรับวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ ซึ่งปัจจุบันภูมิปัญญาส่วนใหญ่ก็จะส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีในหลากหลายวิธี คือ

1. การถูกเชิญไปเป็นวิทยากรสอนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสถานที่ราชการและเอกชน เช่น สถานศึกษาต่างๆ แล้วแต่ทางสำนักงานหรือหน่วยงานใดติดต่อมา บางครั้งก็จัดเป็นกลุ่มผู้ที่สนใจ เช่น การฝึกเด็กในชุมชนที่มีปัญหาเสี่ยงในเรื่องของการติดยาเสพติด ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไปพร้อมกันด้วย

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน พี่ น้อง เพื่อน คนในชุมชนและบุคคลภายนอกอื่น เช่น นักศึกษาสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นการถ่ายทอดตัวต่อตัวให้กับผู้ที่สนใจ เข้ามาศึกษาที่แหล่งผลิตโดยตรง โดยเปิดสอนฟรี มีคนในแต่ละรุ่นที่สนใจ มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ที่เกษียณก็มี โดยผู้สนใจติดต่อมาขอดูงานและขอเรียนรู้โดยตรงที่บ้านหรือในบางภูมิปัญญามีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำสารคดีสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เช่น การเขียนลายรดน้ำ ดอกไม้ผ้าไทย

3. ในบางภูมิปัญญาก็ไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนภายนอก จะส่งต่อเฉพาะในครอบครัว ซึ่งเป็นลูกหลานจริงๆ ส่วนใหญ่เป็นสูตรลับ รายละเอียดของสูตรจะถ่ายทอดให้เฉพาะคนในครอบครัวเท่านั้นเพราะไม่ต้องการให้เกิดคู่แข่งทางการค้า

การผลิตผลิตภัณฑ์

การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย แต่ต้องอาศัยใจรักในการผลิต วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ก็หาซื้อได้ไม่ยาก ไม่ว่าจะเป็น ด้านศิลปกรรม สาขางานประดิษฐ์ ได้แก่ การทำดอกบัวเทียน การปั้นผักผลไม้จี้ว สาขาอื่นๆ (การทำปุ๋ย) เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักใบไม้แห้งผสมเศษอาหารและน้ำจุลินทรีย์ ก็ใช้วัสดุและอุปกรณ์ง่ายๆ ที่มีอยู่แล้วและเป็นวัสดุที่เหลือทิ้งสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบใหม่ กระบวนการทำก็ไม่ยุ่งยากสามารถทำไว้ใช้เอง เป็นการประหยัด ด้านคหกรรมสาขาอาหาร เช่น การทำมะตูมเชื่อม ซึ่งยังคงอนุรักษ์กระบวนการผลิตเพื่อให้ได้รสชาติที่ยังคงเดิม หรือในบางด้านอาจมีความยุ่งยากซับซ้อนในการผลิตแต่ก็เป็นงานเกี่ยวกับศิลปะที่ทรงคุณค่าของสังคมที่นับวันจะหาได้น้อย ได้แก่ ด้านศิลปกรรมสาขาหัตถกรรม เช่น ชนลงหินบ้านบุ สาขาจิตรกรรมไทย เช่น การเขียนลายรดน้ำ สาขาการแสดง เช่น การแสดงกระต๊วแทงเสื่อ ส่วนด้านสาธารณสุขสาขาสมนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายมีการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น สมุนไพรบำรุงเส้นผมและหนังศีรษะ (ช่อฟ้าลิลลี่ แฮร์โทนิค)

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร สรุปได้ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนมีการวางแผนบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น รองลงมาคือ ท่านสามารถแนะนำเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้ที่สนใจได้ และท่านสามารถบอกเส้นทางเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ รองลงมาคือ ร่วมอำนวยความสะดวกกรณีที่ต้องพานักเรียนมาศึกษาเรียนรู้นอกสถานศึกษา และมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

3. ผลการเปรียบเทียบศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามอายุ วุฒิการศึกษาและระยะเวลาที่อาศัย

3.1 ผู้ตอบแบบสอบถามมีศักยภาพในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนสภาพการมีส่วนร่วมของผู้ตอบแบบสอบถามในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

3.2 ผู้ตอบแบบสอบถามมีศักยภาพและมีสภาพการมีส่วนร่วมในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามวุฒิการศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

3.3 ผู้ตอบแบบสอบถามมีศักยภาพและมีสภาพการมีส่วนร่วมในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหา การให้ข้อมูลและการวางแผนการบริหารจัดการและดำเนินการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยชุมชนสามารถให้ข้อมูลว่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน และการเดินทางไปยังแหล่งภูมิปัญญา รวมทั้งการวางแผนเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน โดยถ้าเป็นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาจะมีการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนค่อนข้างชัดเจนกว่าโรงเรียนระดับประถมศึกษา โดยบางโรงเรียนได้ร่วมกับชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำเป็นสาระเพิ่มเติมหรือเชิญมาในช่วงเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ หรือจัดเป็นชุมนุม ชมรม ตามความสนใจของนักเรียน มีการวางแผนการดำเนินงาน เมื่อสิ้นสุดก็จะมีการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

2. ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการติดต่อประสานงานในการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้ บางครั้งคนในชุมชนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยก็ทำให้ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีวิธีการโดยสรุปอยู่ 3 ลักษณะคือ 1) รูปแบบที่เชิญมาสอนในโรงเรียนหรือให้ไปเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ้าน 2) กลุ่มสาระที่เชิญมาสอนว่าตรงกับเนื้อหาในสาระใดในแต่ละรายวิชาหรือเชิญมาสอนในเวลากิจกรรมชุมนุม ชมรม หรือช่วงเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ 3) เวลาเชิญมาสอนจะเป็นของในเวลาเรียนหรือนอกเวลาเรียน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินการพร้อมเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนในครั้งต่อไป รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่พบในการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้จะมีรูปแบบอยู่ 2 รูปแบบคือการเชิญเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนรู้อในสถานศึกษา การนำนักเรียนไปศึกษาเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่

2.2 เวลาที่โรงเรียนเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยสอนนั้นทำในหลายวิธีคือ การเชิญมาในเวลาเรียนปกติ บางครั้งก็เชิญมาหลังจากเวลาเรียนปกติและวันเสาร์ อาทิตย์

3. ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การรับคำชม คำติ รางวัลต่างๆ ในการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายก็มีส่วนในการรับประโยชน์ไม่มากนักน้อย เป็นการพัฒนาการเรียนการสอนผลที่ได้ก็ไปสู่นักเรียน เติมเต็มให้ความรู้แก่นักเรียน ทั้งหมดนี้ผู้ที่ได้ประโยชน์โดยตรงก็คือตัวนักเรียน ส่วนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชนก็จะเป็นผู้ร่วมรับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ปัญหาการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และความรู้ที่นักเรียนได้รับ โดยทั่วไปคือ การขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายตอบแทนผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น การประสานงานกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบางท่านต้องทำงาน ในเวลาที่สถานศึกษามีการเรียนการสอน ไม่สะดวกก็ไม่สามารถมาให้ความรู้ได้

3. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าเพื่อใช้ในการศึกษาอย่างยั่งยืน

แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา เขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

3.1 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1.1 ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย เช่น สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน ศึกษานิเทศก์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น สรุปรวบรวมข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละเขต ว่ามีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์ของแต่ละคนอะไรบ้าง มาประชุมทำแผนและโครงการร่วมกันซึ่งควรต้องมีงบประมาณรองรับ มีการกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงานและมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ

โดยมีเงื่อนไขปัจจัย ดังนี้

1. หน่วยงานกรุงเทพมหานคร เขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดให้มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ หรืออาจเป็นสถาบันทางการศึกษาใดสถาบันหนึ่งรับผิดชอบจัดทำฐานข้อมูล

2. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยผู้รับผิดชอบเชิญหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ศึกษานิเทศก์ เป็นต้น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. มีแผนงานโครงการและงบประมาณรองรับในการดำเนินการบริหารจัดการโครงการต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลงานอย่างเป็นรูปธรรม

4. มีการประเมินติดตามผลการดำเนินการเป็นระยะๆ พร้อมทั้งมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3.1.2 ในหน่วยงานหลัก ได้แก่ หน่วยงานกรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบมีการประสานร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศและใช้ร่วมกัน

3.1.3 หน่วยงานกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่ เขตบางกอกน้อยและเขตอื่นๆ ในกรุงเทพมหานครในทุกปีหรือทุกภาคเรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและรรณงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการนำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจังโดยให้มีระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยให้หลักสูตรมีสภาพเท่ากับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยคณะครูอาจารย์และผู้บริหารต้องร่วมกันทำหลักสูตรและดึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนโดยกำหนดแนวทางการสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาของรายวิชา หรือจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม จัดเป็นชุมนุม ชมรม มีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อเป็นการสร้างค่านิยมให้นักเรียน รักในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง

3.2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษาทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีจิตสำนึกรักชุมชนท้องถิ่นที่อาศัย ตลอดจนสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ้านักศึกษาสนใจสามารถศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพต่อยอดได้ในอนาคตต่อไปได้

3.2.3 ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางด้านการศึกษา ควรควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2.4 หน่วยงานกรุงเทพมหานคร และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกันจัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัด กรุงเทพมหานครในภาพรวมทั้ง 21 ภูมิปัญญาจากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 16 คนผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และมีอายุ 61 ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน 10 คนจาก 16 คน ซึ่งเป็นวัยผู้สูงอายุ และเป็นวัยที่ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ในการทำงานจนเกิดความชำนาญและส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์มากกว่า 30 ปีเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบิดา มารดาและบรรพบุรุษ แล้วมาประยุกต์ผลิตภัณฑท์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของเสรี พงศ์พิศ (2547, หน้า 44 – 45) ที่ว่าภูมิปัญญาคือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และงานส่วนใหญ่เป็นงานด้านศิลปกรรมสาขางานประดิษฐ์ และงานของภูมิปัญญาแต่ละคนเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและความเชี่ยวชาญในการทำงานเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ทำต่อเนื่อง มีระยะเวลายาวนาน โดยมีพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์เรื่อยมาผลงานต้องมีความประณีต ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น **ด้านศิลปกรรม** สาขาหัตถกรรม เช่น เครื่องแสดนเลส ชั้นลงหินบ้านบุ สาขาสิ่งประดิษฐ์ เช่น เรือกระต๊ากบมะพร้าว สาขาการแสดง เช่น กระจตัวแทงเสื่อ ก็ยังคงอนุรักษ์ให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีการศึกษาเรียนรู้ รุ่นต่อรุ่น สาขาจิตรกรรมไทย เช่น การเขียนลายรดน้ำ ซึ่งเป็นงานศิลปะที่มีความละเอียดมาก และคนที่จะศึกษาต้องมีใจรักและสนใจจริงๆ สาขางานประดิษฐ์ เช่น การทำดอกบัวเทียน การปั้นผักผลไม้จิว กระจุกอมสินเปเปอร์มาเช่ กล้องกระดาษเคดูพาจ ใองผ้าไหม ภาชนะพื้นทสี่ **ด้านคหกรรม** สาขาอาหาร เช่น มะตูมเชื่อม **ด้านสาธารณสุข** สาขาสมุนไพร ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์และปรับปรุงสูตรให้ มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์สบู่ชาโคล หรือในบางภูมิปัญญาก็มีการทำความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งในส่วนกระบวนการผลิต ขั้นตอนการทำ มีการปรับเปลี่ยนส่วนผสมและสูตรให้เหมาะแก่การใช้มากที่สุด เช่น สมุนไพรบำรุงเส้นผมและหนังศีรษะ (ช่อฟ้าลิลลี่ แอร์โทนิค) สาขาอื่นๆ (การทำปุ๋ย) เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักไปไม้แห้งผสมเศษอาหารและน้ำจุลินทรีย์ สำหรับวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ ซึ่งปัจจุบันภูมิปัญญาส่วนใหญ่ก็จะส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไปสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบัติพรหมพันธ์ (2551, บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะค้นหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อเป็นองค์ความรู้ไม่ให้สูญหายและมีการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนต้องการให้หน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุด้านการใช้ภูมิปัญญา ต้องการได้รับเชิญไปให้ความรู้และให้นำตลาดรองรับผลิตอีกด้วย ภูมิปัญญาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นส่วนใหญ่ และมีประสบการณ์ประมาณ 10 ปีและมีการพัฒนาฝีมือตนเองอยู่เสมอรวมทั้งมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไปซึ่งเป็นการฝึกฝีมือตลอดเวลา รวมทั้งการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการศึกษาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย แต่ต้องอาศัยใจรักในการผลิต วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ก็หาซื้อได้ไม่ยาก ไม่ว่าจะเป็น ด้านศิลปกรรมสาขางานประดิษฐ์ ได้แก่ การทำดอกบัวเทียน การปั้นผักผลไม้จิ๋ว สาขาอื่นๆ (การทำปุ๋ย) เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักใบไม้แห้งผสมเศษอาหารและน้ำจุลินทรีย์ ก็ใช้วัสดุและอุปกรณ์ง่ายๆ ที่มีอยู่แล้วและเป็นวัสดุที่เหลือทิ้งสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบใหม่ กระบวนการทำก็ไม่ยุ่งยากสามารถทำไว้ใช้เอง เป็นการประหยัดด้านคหกรรมสาขาอาหาร ซึ่งยังคงอนุรักษ์กระบวนการผลิตเพื่อให้ได้รสชาติที่ยังคงเดิม หรือในบางด้านอาจมีความยุ่งยากซับซ้อนในการผลิตแต่ก็เป็นงานเกี่ยวกับศิลปะที่ทรงคุณค่าของสังคมที่นับวันจะหาได้ได้น้อย ได้แก่ ด้านศิลปกรรมสาขาหัตถกรรม เช่น ชนลงหินบ้านบุ สาขาจิตรกรรมไทย เช่น การเขียนลายรดน้ำ สาขาการแสดง เช่น การแสดงกระต๊วแทงเสื่อ ส่วนด้านสาธารณสุขสาขาสมนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายมีการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น สมุนไพรบำรุงเส้นผมและหนังศีรษะ (ช่อฟ้าลิลลี่ แฮร์โทนิค) สอดคล้องกับงานวิจัยของ อติสรณ์ เรื่องจ้อย (2550, หน้า 20) ที่ว่า ความรู้ ความสามารถ ผลงานประสบการณ์ และทักษะต่างๆ ของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

3. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาคือการเรียนรู้ด้วยตนเอง บางภูมิปัญญามีการคิดค้นและการลองถูกลองผิดด้วยตนเองในระยะแรกโดยใช้การสังเกตผลที่ได้ทำได้บ้างเสียบ้างผ่านการฝึกฝนประกอบกับได้รับคำแนะนำเพิ่มเติมจากผู้ที่ทำอาชีพนี้มาแล้วหรือลูกค้าที่มาซื้อสินค้าจนทำให้สินค้ามีคุณภาพเป็นที่ต้องการมากขึ้น การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญโดยทำกันมารุ่นสู่รุ่น แต่อาจเปลี่ยนแปลงบรรพบุรุษให้เข้ากับยุคสมัยและดูดีมากยิ่งขึ้น มีการคิดพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัยโดยปรับเปลี่ยนส่วนผสมและสูตรให้เหมาะแก่การใช้หรือบางครั้งมีการขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการมาช่วยให้คำแนะนำในการผลิต การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งลดทอนรูปแบบตามยุคสมัย และการเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ/เพื่อน/ญาติ เช่น การเข้ารับการอบรมที่ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม หรือหน่วยงานเอกชน โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ในบางครั้งก็เข้ารับการเรียนรู้เพิ่มเติมต่อยอดเรื่อยๆ และมีการพัฒนาต่อยอดของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน และได้นำความรู้มาใช้ประกอบอาชีพเป็นอาชีพเสริมและถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรไร ไพรวรรณ (2548, หน้า 20 - 23) ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีอยู่ 8 รูปแบบหลักๆ คือ การลองผิดลองถูก การลงมือทำจริง การสาธิตวิธีการ / การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การเรียนรู้โดยพิธีกรรม มาจากศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ

4. ผลการศึกษากรรมวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย แต่ต้องอาศัยใจรัก ในการผลิต วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ก็หาซื้อได้ไม่ยาก ไม่ว่าจะเป็น ด้านศิลปกรรมสาขางานประดิษฐ์ ได้แก่ การทำดอกบัวเทียน สาขาอื่นๆ (การทำปุ๋ย) เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักใบไม้แห้งผสม เศษอาหารและน้ำจุลินทรีย์ ก็ใช้วัสดุและอุปกรณ์ง่ายๆ ที่มีอยู่แล้วและเป็นวัสดุที่เหลือทิ้งสามารถ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบใหม่ กระบวนการทำก็ไม่ยุ่งยากสามารถทำไว้ใช้เอง เป็นการ ประหยัด ด้านคหกรรมสาขาอาหาร เช่น การทำมะตูมเชื่อม ซึ่งยังคงอนุรักษ์กระบวนการผลิตเพื่อให้ ได้รสชาติที่ยังคงเดิม งานเกี่ยวกับศิลปะที่ทรงคุณค่าของสังคมที่นับวันจะหาได้ได้น้อย ได้แก่ ด้าน ศิลปกรรมสาขาหัตถกรรม เช่น ชันลงหินบ้านบุ สาขาจิตรกรรมไทย เช่น การเขียนลายรดน้ำ สาขา การแสดง เช่น การแสดงกระต๊วแทงเสื่อ ส่วนด้านสาธารณสุขสาขาสมนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายมีการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น สมุนไพรบำรุงเส้นผมและหนังศีรษะ (ช่อฟ้าลิลลี่ แฮร์โทนิค) การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญา ท้องถิ่น โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ ให้กับลูก หลาน พี่ น้อง เพื่อน นักเรียน นักศึกษาและประชาชนโดยทั่วไป และมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้หลากหลาย การเรียนทั้งที่เรียนเป็นกลุ่มหรือ เรียนแบบตัวต่อตัวก็มี ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 91 - 92) ที่ว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ ของชุมชนมี วิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายรูปแบบด้วยกัน คือ 1) ถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็น วิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทกันหรือเป็นลูกหลานอยู่ใน ครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทกัน 2) การถ่ายทอดโดย การรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เช่นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม 3) ทดลองปฏิบัติโดยการซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีการลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ 4) การทดลองปฏิบัติโดย การพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้ประสบการณ์ นอกจากวิธีการข้างต้นแล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ (2541, หน้า 117 - 118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงภูมิ ปัญญามีรูปแบบดังนี้ 1) การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอด 2) เป็น วิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น 3) ถ่ายทอดผ่านสื่อ ประเภทต่างๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ 4) การถ่ายทอดในรูปแบบบันเทิง โดยการ สอดแทรกในกระบวนการ เนื้อหาหรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องลิเก ตะลุง เป็นต้น

5. ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อ ส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการนำ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ใน ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูง ที่สุด คือ ชุมชนมีการวางแผนบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น รองลงมาคือ ท่าน สามารถแนะนำเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้ที่สนใจได้ และท่านสามารถบอก เส้นทางเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนในชุมชนในเขต

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และปัญหาการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ รองลงมาคือ ร่วมอำนวยความสะดวกกรณีที่ต้องพานักเรียนมาศึกษาเรียนรู้นอกสถานศึกษา และมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ คนในชุมชนเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อยเองต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ส่วนใหญ่ก็จะมีเวลามากในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นร่วมในการวางแผนกำหนดเป้าหมาย ร่วมให้ข้อมูล ร่วมดำเนินการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ร่วมจัดหางบประมาณในการดำเนินการ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานหรือให้ข้อคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัดการศึกษา ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องใช้เวลา ซึ่งในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปจนถึงขั้นสุดท้ายจะเกิดประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุดซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้ 1) ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและ

7. ผลการเปรียบเทียบศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามอายุ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีศักยภาพในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาจำแนกตามอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนสภาพการมีส่วนร่วมของผู้ตอบแบบสอบถามในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะคนในชุมชนเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อยที่มีอายุมากซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัย 60 ปีขึ้นไปจะมีเวลาว่างมากขึ้นกว่าคนที่อยู่ในวัยทำงาน ทำให้มีเวลาที่จะมาพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยมากกว่าคนที่อายุน้อยที่ต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวมีการวางแผนบริหารจัดการภูมิปัญญาในท้องถิ่น การให้ข้อมูล การแบ่งหน้าที่กันดูแลรับผิดชอบรวมทั้งอำนวยความสะดวกให้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวหรือศึกษาดูงานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่ นักเรียน นักศึกษา รวมทั้งช่วยกันประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้คนทั่วไปได้รู้จักและมีการอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญายังคงอยู่คู่ชุมชนของตนเอง เช่น การทำชั้นลงหินบ้านบุ เครื่องแสดนเลส การทำมะตูม สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาและระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนมีศักยภาพและมีสภาพการมีส่วนร่วมในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกัน

8. แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา เขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยจัดทำเป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์ ทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ส่งเสริมให้มีมีคฤหบดีภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของนางเยาว์ อุทุมพร (2558, หน้า 64) ที่ว่าแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อ

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย ควรพิจารณาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ไปจัดดำเนินการเพื่อให้เกิดผลงานที่ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยในการดำเนินการควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขต/อำเภออื่นหรือในจังหวัดอื่นๆ ให้ครอบคลุมทุกเขต/อำเภอทุกจังหวัด หรือทำเป็นภาพรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัด เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้คงอยู่ต่อไป
2. ควรมีการวิจัยเพื่อหาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป
3. ควรมีการวิจัยต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวหรือพัฒนาในเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง